

ТАЛАБАЛАРНИНГ ТАДБИРКОРЛИК КОМПЕТЕНЦИЯЛАРИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШНИНГ ПСИХОЛОГИК-ПЕДАГОГИК АСОСЛАРИ

*Шарипова Г.С.
Alfraganus университети “Педагогика психология” кафедраси
доценти, PhD.*

Таянч сўзлар: тадбиркорлик фаолияти, педагогик-психологик жиҳат, технология, давлат таълим стандартлари, инновацион таълим муҳити

Ключевые слова: государственные образовательные стандарты, инновационная образовательная среда, предпринимательская деятельность, педагогико-психологический аспект, технология.

Key words: entrepreneurial activity, pedagogical and psychological aspect, technology, state educational standards, innovative educational environment.

Резюме:

Мазкур мақолада республикамиз олий таълим муассасаларида талабаларда тадбиркорликка оид компетенциялар ва уларни ривожлантиришнинг педагогик-психологик жиҳатлари ёритиб берилган.

Резюме:

В статье описаны предпринимательские компетенции и педагогические и психологические аспекты их развития у студенток вузов республики.

Summary:

The article describes entrepreneurial competencies and pedagogical and psychological aspects of their development among female students of higher educational institutions of the republic.

Тадбиркор аёллар учун энг муҳим психологик хусусиятлар: юқори мулоқот қобилиятлари ва ижтимоий алоқаларни ўрнатишда жасорат; етакчилик, ҳиссий барқарорлик; фикрлашнинг амалий йўналиши; урф-одатларни янгилик билан бирлаштиришга, таваккал қилишга мойиллик...

Замонавий иқтисодиётда тадбиркорлик умумий иқтисодий функция, ҳар қандай жамиятга хос бўлган иқтисодий ва иқтисодий ривожланиш шаклларида бири сифатида қаралади. Тадбиркорликнинг асосий ижтимоий-иқтисодий мақсади ишлаб чиқаришни инқилоб қилиш ва ислоҳ қилишдир.

Ҳозирги кунда нафақат эркаклар, аёллар ҳам тадбиркор бўлишмоқда. Тадбиркор аёлларнинг кўпайиб бориши энди бир неча йил аввалгидек ажаблантирмайди. Лекин, албатта, аёлни эркак тадбиркордан ажратиб турадиган баъзи хусусиятлар мавжуд.

Тадбиркорлик туфайли ишлаб чиқариш технологиялари модернизация қилинмоқда, товар ва хизматлар яхшиланмоқда, асл манбалар ва хом ашё турлари очилмоқда, савдо бозорлари ривожланмоқда, илгари номаълум бўлган касблар пайдо бўлмоқда ёки узок вақт унутилган касблар тикланмоқда, кўшимча иш ўринлари ташкил этилмоқда. Товарлар ва хизматлар ишлаб чиқаришни кўпайтириш, шу билан умумий бойликни, аҳолининг моддий фаровонлигини ва шахсий фойдасини ошириш учун тадбиркор доимий равишда ишлаб чиқаришнинг асосий омилларини - меҳнат ва капитални бирлаштиради.

Иқтисодчи ва Нобель мукофоти совриндори фон Хаекнинг Фридрихнинг фикрига кўра, тадбиркорлик ижтимоий-иқтисодий фаолиятнинг махсус шакли эмас, балки кўпроқ одамларнинг хулқ-атвориغا хос хусусиятдир.

Ҳозирги Ўзбекистон шароитида талаба – қизларни ва умуман аёлларни тадбиркорлик фаолиятга ўргатиш олий таълим муассасаларида “Технология” фани жараёнида инновацион ёндашув асосида ўрганилади.

Технология таълими йўналиши ўқитувчиларини тайёрлашда таълим мазмунига қўйиладиган замонавий талаблар, технология таълими йўналиши ўқитувчисининг педагогик фаолияти тузилмаси ва умумий тавсифномаси, педагогик функциялари, ўзига хос субъектив хусусиятлари ва касбий муҳим сифатлари кўриб чиқилган. Талаба-қизларда халқ хунарманчилиги бўйича касбий билим, кўникма ва малакаларни шакллантириш психологик-педагогик муаммо сифатида ўрганилган, ҳозирги замон шароитида технология таълими йўналиши ўқитувчисини тайёрлаш муаммолари ва унинг касбий тайёргарлигига қўйилган замонавий талаблар, инновацион таълим шароитида “Халқ хунармандчилиги” фанини ўқитиш ижтимоий-педагогик муаммо сифатидаги талқин этилган, технология таълими йўналиши ўқитувчисини тайёрлашда инновацион технологияларни қўллашнинг ўзига хос хусусиятлари, бўлажак технология таълими йўналиши ўқитувчисини халқ бадий хунармандчилигига ўргатиш асослари, талаба-қизларда халқ хунармандчилиги бўйича билимларни инновацион технологиялар асосида шакллантиришнинг педагогик шарт-шароитлари, касбий-методик кўникмаларни босқичма-босқич шакллантириш технологияси, уларда халқ хунарманчилиги бўйича касбий тайёргарлигини оширишнинг педагогик тамойиллари асослаб берилган.

Бугунги кунда хотин-қизлар ва эркаклар ўртасидаги муносабатларнинг жамият ҳаёти ва фаолиятининг барча соҳаларида, шу жумладан, сиёсат, иқтисодиёт, ҳуқуқ, мафкура ва маданият, таълим ҳамда илм-фан соҳаларида бўладиган ижтимоий жиҳатлари ўрганиб борилмоқда. Юқорида таъкидланган имкониятлардан келиб чиқиб, ўзбек миллий халқ ҳунармандчилигини ёшларга ўргатиш ва уни ўқитиш бўйича Давлат таълим стандарт (ДТС)лари асосида янги дастурлар, методик қўлланмалар ишлаб чиқилди. Сўнгги йилларда янги замонавий таълим муассасалари барпо этилди ва уларни замонавий ўқув анжомлари, техник воситалар билан таъминланди. Педагогика олий таълим муассасаларида технология таълими йўналиши ўқитувчиларини тайёрлашда уларга халқ амалий санъатини инновацион технологиялар асосида ўргатиш ва унинг методикасини яратиш педагогиканинг олий таълим муассасаларида ўқув фаолиятини такомиллаштиришда муҳим ўринга эга.

Инновация – янгиликлар, янгиликларни амалиётга жорий этиш демакдир. Таълим тизимида инновация – таълим муассасаларини ривожлантириш мақсадида анъанавий тизимни ислоҳ қилган ҳолда янгиликлардан, янги методлардан кенг фойдаланишни англатади.

Инновациялар – таълим ривожланишининг муҳим элементлари. Улар муҳим аҳамиятга эга тизимли янгиликлардан иборат.

Инновациялар турли ташаббус ва янгилиниш асосида юзага келади ҳамда таълимни тадрижий равишда такомиллаштириш учун истиқболли ҳи-собланади, шунингдек, таълим муҳитининг ривожланишига ижобий таъсир кўрсатади. Бунинг натижасида таълимда, унинг мазмуни ва сифатида муайян даражада муҳим ўзгаришлар содир бўлади. Ташаббуслар педагогик фаолиятнинг янада истиқболли шакллари ва воситаларини излаб топишда, яъни метод ва усулларни амалда синаб кўришда, умуман, таълим соҳасидаги табиий-тадрижий такомил жараёнида юзага келади.

Ташаббуслар педагогик тажрибалар алмашиш ҳамда уларни кенг ёйиш жараёнида, педагогларнинг ижтимоий ҳаракати ҳамда оммавий ташаббус-ларни шакллантиришда янада мустаҳкамланади. Натижада, янги ижтимоий-педагогик, психологик ва ижтимоий-маданий ғояларни илгари сурувчи ташаббускор ва новатор педагоглар гуруҳи шаклланади. Ҳозирги вақтда педагогик инноватика мустақил илмий соҳа сифатида шаклан-тирилмоқда. Педагогик инноватика педагогик инновациялар табиатини, унинг вужудга келиши ва ривожланиш қонуниятларини, таълим субъектлари фаолиятини инновацион нуқтаи назардан ўрганади

Ҳозирги замонда “инновация” тушунчаси бирон-бир турдаги фаолиятни таркибий жиҳатдан янгиланишини, тубдан ўзгартирилишини ифода этади.

Мавжуд нарсанинг янги ҳолатга ўтиши ёки янгича сифат касб этиши билан боғлиқ жараён инновация сифатида эътироф этилади. Бу жараённи баъзида янгиликнинг амалиётга жорий этилиши деб ҳам аташади. Инновациялар, даставвал, инсон онгида мавжуд реаллик билан унинг идеал ҳолати ўртасидаги тафовут сифатида шаклланади. Аксарият ҳолларда инновацион ғоялар тез ўсиб бораётган эҳтиёжлар билан нисбатан суст ривожланаётган ишлаб чиқариш тизимининг потенциал имкониятлари ўртасидаги ички зиддиятларни бартараф этишга интилиш асосида шаклланиб боради. Инновацион соҳанинг хусусиятларини назарий жиҳатдан ўрганиш ижтимоий-иқтисодий соҳадаги концепциялар кенг ривожлана бошлаган ва жаҳон иқтисодиётида инновацион фаолиятнинг фаоллашуви кузатилган даврларда (XX асрнинг 60-йилларидан бошлаб) ниҳоятда долзарблашди.

Инновацион соҳага тааллуқли муаммоларни илмий жиҳатдан таҳлил қилишга уринган олимларнинг илмий ишларини ўрганиш шуни кўрсатмоқдаки, муайян инновациянинг муваффақияти ва тавсифи пировард натижада, аниқ тармоқнинг, минтақа, мамлакат, қолаверса, корхонанинг инновацион потенциали қандайлигига боғлиқ бўлади.

Республикамиз иқтисодиётини такомиллаштириш ва жаҳон ҳамжамияти билан интеграциялаштириш учун мамлакатимиз педагогик олий таълим муассаларининг илмий потенциалидан ўринли фойдаланиш зарур. Ўз навбатида, бу масала минтақавий миқёсда амалга ошириладиган инновацион ва фан-техника сиёсатини юритиш борасида қилиниши лозим бўлган ишлар тизимида олий таълим муассасаларининг инновацион салоҳияти тутган ўринни белгилаб беради.

Инновацион жараённинг 7 та элементини бир доирада бирлаштириш мумкин: инновацияда инновация; маркетинг инновацияси; инновацияни ишлаб чиқиш; инновацияларни амалда жорий этиш; инновацияни силжитиш; инновациянинг иқтисодий самарасини баҳолаш; инновацияни тарқатиш.

Бугунги кунда педагогика олий таълим муассасаларида технология таълими йўналиши ўқитувчиларининг касбий тайёргарлигини кучайтириш йўлида “халқ ҳунармандчилиги” фанининг ўқитилишини шаклан ва мазмунан такомиллаштириш, инновацион технологиялардан самарали фойдаланишни тақозо этмоқда.

Педагогика олий таълим муассасалари ўқув жараёнида машғулотларни инновацион технологиялар асосида амалга ошириш, замонавий ўқув-услубий мажмуалар ва ўқув-тарбия жараёнининг дидактик жиҳатларини таъминлаш ва мазкур соҳа ўқитилишининг илмий-амалий масалаларини тўғри ҳал этиш алоҳида аҳамият касб этади.

Педагогика олий таълим муассасаларида технология таълими йўналиши ўқитувчилари-нинг касбий тайёргарлигини кучайтириш муаммоси уларнинг халқ хунармандчилигидан муаммоли масалаларнинг моҳияти англаб етиши, муаммолар ечимини топиш йўлида шахсий эҳтиёжи, қизиқиши, майли, қобиляти, истеъдоди, салоҳияти билан боғлиқ равишда олиб қараладики, бу ўз ўрнида мустақил фикр юритишнинг мустаҳкам негизини ташкил этади. Бу борада ижтимоий фойдали меҳнат фаолиятининг йўлга қўйилиши, ижодкорлик, мустақил фикрлайдиган, маънавиятли, маърифатли инсонларни тарбиялиш имконини беради.

Юқорида белгиланган мақсадли вазифаларни амалга оширишда хунармандчилик соҳасидаги муаммоларни хорижлик олимлар, эксперт ва мутахассислар иштирокида муҳокама қилиш ҳамда бу борада назарий ва амалий тажриба алмашиш, хунармандчилик йўналишида фойдаланилмаётган имконият ва ресурсларни аниқлаб, соҳани ривожлантириш истикболларини белгилаш, хунармандчилик соҳасида маданий ва тарихий жиҳатдан чуқур изланишлар олиб бориш, илмий-амалий ҳамкорликни кенгайтириш ва амалга оширилаётган тадқиқот ишлари натижаларини оммалаштириш ишларига алоҳида эътибор қаратилмоқда.

Педагогика олий таълим муассасаларида ўзбек халқ хунармандчилигидан машғулотлар самарадорлигини ошириш учун реал муҳит яратилиши керак. Бошқача айтганда, олий таълим муассасаларида олиб борилаётган машғулотларни доимий равишда янги инновацион технологиялар асосида ташкил этиш орқали аниқ мақсадга эришиш мумкин бўлади. Бу вазифа амалга оширилмас экан, таълим-тарбия соҳасида сифат ва самарадорликка эришиш, ўқув жараёнини такомиллаштириш масалалари ҳал этилмай қолаверади. Шунга қўра, ҳозирги кундаги энг долзарб масала халқ хунармандчилиги соҳасида машғулотлар ташкил этишда замонавий инновацион технологиялардан фойдаланишнинг илмий-педагогик ва концептуал асосларни ойдинлаштириш методкасини ишлаб чиқиш муҳим аҳамият касб этади.

Хулоса ўрнида таъкидлош лозимки, ўзбек аёллари қадимдан ўзининг оқилалиги, тадбирқолиги билан бошқа шарқ халқлари аёлларидан ажаралиб турган. Шунинг учун ҳам республикамизда ёш қизларда тадбир-

корлик кўникмаларини шакллантириш ва ривожлантиришнинг педагогик-психологик жиҳатларини тадқиқ қилиш зарурати мавжуд.

Адабиётлар:

1. Mirziyoyev Sh.M. Qonun ustuvorligi va inson manfaatlarini ta'minlash yurt taraqqiyoti va xalq farovonligining garovi Toshkent O'zbekiston 2017 yil 48-bet.
2. Sharipova G. S., & Madaminjonova, M. S. (2022, April). Basic concept in clothes design. In International Scientific and Current Research Conferences (pp. 12-15).
3. Sharipova G.S. Ways and means of implementing the system of training teachers of technology in pedagogical universities //science, research, development philology. Internatsional conference-№5: 6.298-300.
4. Sadikovna S. G., Kurbonova, B., Akhmedova, N., & Sulaymanova, S. (2020). Fundamentals of professionalism development on the example of practical exercises on forming the skills and skills of future teachers. PalArch's Journal of Archaeology of Egypt/Egyptology, 17(6), 8894-8903.
5. Sharipova G. S., & Madaminjonova, M. S. (2022, April). Basic concept in clothes design. In International Scientific and Current Research Conferences (pp. 12-15).
6. Sharipova G. S. (2022). Distribution and modernization of advanced pedagogical practices in the lesson process. current research journal of pedagogics, 3(06), 12-15.
7. Sharipova G.S. Role national decorative elements in edicfting young generation //Eastern European Scientific journal. №3. – 2018. ISSN: 2199-7977. 6.90-94.
8. Календарова З.К. Мактабгача ва бошланғич таълимда интеграцияни амалга ошириш масалалари // Узлуксиз таълим. – Тошкент, 2014. - № 3. – Б. 14-19. (13.00.00; №1 2018)
9. Календарова З.К. Мактабгача таълим: келажак ислохоти// Илим ҳам жамийет. – Нукус, 2018. - № 1. – Б. 65-66. (13.00.00; №1 2018)
10. Kalendarova Z.K. Organization work on developing matematikal presentations of childrens with help didactic games// Eastern European Scientific Journal. – Germany: Ausgabe, 2018. – № 2. – P. 86-93. (13.00.00; №1)
11. Календарова З.К. Болаларнинг элементар математик тасавурларини ривожлантириш бўйича машғулотларни ташкил этиш // Муғаллим ҳам узликсиз билимлендириў. – Нукус, 2018. - № 2. - Б. 40-45. (13.00.00; №2 2018)
12. Календарова З.К. Мактабгача ёшдаги болаларда дастлабки математик тасавурларни шакллантириш // Педагогика. – Тошкент, 2019. -№3. – Б. 32-37. (13.00.00; №3 2019)
13. Календарова З.К. Мактабгача таълим ташкилотларида болаларни математика фанига тайёрлаш воситалари ва ўқитишни ташкил этиш шакллари // ТДПУ илмий ахборотлари. – Тошкент, 2020. -№3. – Б. 166-172. (13.00.00; №3 2020)